

Gümüşhane Kenti Geleneksel Konutlarının Cephe Analizi: Bağlarbaşı Mahallesi Örneği*

Şule Sinem Sürdem¹, Ayşegül Çelenk Çavdar²

¹Öğr.Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Gümüşhane, sulesurdem@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-5789-4875>

²Öğr.Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Gümüşhane Meslek Yüksekokulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Gümüşhane, aysegulcelenk@gumushane.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8903-751X>

* Bu çalışma Gümüşhane Meslek Yüksekokulu'nda Öğretim Görevlisi Şule Sinem Sürdem yürütücülüğünde verilmekte olan MRPSEC205 kodlu Geleneksel Yapılarda Cephe Çözümlemesi dersi kapsamında üretilen çalışmaların güncellenmesi ile hazırlanmıştır.

ÖZET

Yapıldığı dönemin yaşam biçimi ve çevre olgularına göre şekillenen geleneksel konutların günümüz hızlı yapılaşma süreçleri ve artan konut üretimleri ile zamanla yok oluşu pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Oysaki çevre verileri, kültürel girdiler ve daha pek çok parametre göz önüne alınarak oluşturulmuş olan geleneksel konutlar, yeni yapı kültürünün oluşumuna yön verecek, kayda değer pek çok veri sunmaktadır. Gümüşhane Valiliği tarafından hazırlanan kültür envanterinde (GKE,2016: 48-52) bulunan, kent merkezindeki mahallelerden olan Bağlarbaşı (Sorda-Eskibağlar Semti) Mahallesinde yer alan tescilli konutların cephe analizi üzerine yapılan bu çalışma, 5 tescilli konut örneği üzerinden gerçekleştirilmiştir. Seçilen konutların cepheleri üzerinden yapılan saptama çalışmalarında konutların genel özellikleri (kullanım şekli, özgünlük durumu, kat sayısı, ev-bahçe-yol ilişkisi) ve cephe özellikleri (giriş düzeni, kapılar, pencereler, çıkmalar) olmak üzere iki ayrı tipolojik analiz yapılmıştır. Tipolojik çözümlemeye dayanan bu çalışmadaki yöntem aşamaları verilerin toplanması, belgeleme, analiz ve değerlendirmedir. Çalışma alanındaki geleneksel konutların cepheleri üzerinden yapılan saptamaların kent dokusundaki hızlı değişim göz önüne alındığında arşiv niteliği taşıması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cephe, Geleneksel Konut, Gümüşhane

Facade Analysis of Traditional Houses in Gümüşhane City: Bağlarbaşı Neighborhood Example

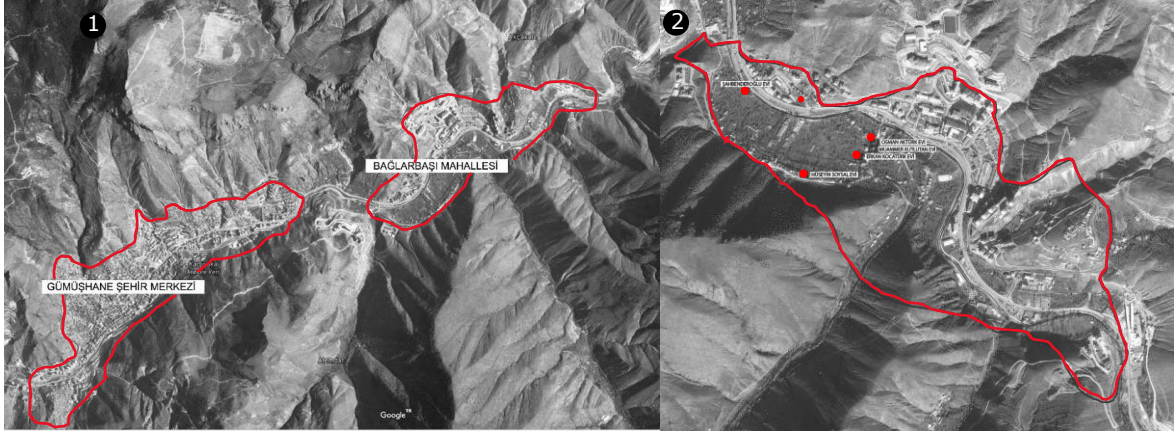
ABSTRACT

The disappearance of traditional houses, which were shaped according to the lifestyle and environmental realities of the period in which they were built, with today's rapid construction processes and increasing housing production, brings with it many problems. However, traditional houses, which were created by taking into account environmental data, cultural inputs and many other parameters, provide many significant data that will guide the formation of the new building culture. his study, which was conducted on the facade analysis of registered houses in Bağlarbaşı (Sorda-Eskibağlar District), one of the neighborhoods in the city center, which is included in the cultural inventory prepared by Gümüşhane Governorship (GKE, 2016: 48-52), was carried out on 5 registered examples. In the determination studies carried out on the facades of the selected houses, two separate typological analyzes were made: the general characteristics of the houses (type of use, originality, number of floors, house-garden-road relationship) and the facade features (entrance layout, doors, windows). The method stages in this study, which is based on typological analysis, are data collection, documentation, analysis, and evaluation. The determinations made on the facades of traditional houses in the study area are intended to have an archival quality, considering the rapid change in the urban texture.

Keywords: Facade, Traditional House, Gümüşhane

GİRİŞ

Temelde fiziki bir ihtiyaç olan barınmanın gerçekleştiği yer olan konut; yalnızca dört duvar ve çatı örtüsünün birleşiminden oluşan basit bir kavram değildir. Sadece barınılan yer olmanın ötesinde; çevre verileri, kültür, içinde bulunulan ekonomi ve sosyal süreçlerin etkisiyle oluşan bir mimari üründür. Ortaya çıkan bu ürün, yerele özgü koşullar neticesinde oluşması sebebiyle karakteristik özellikler taşımaktadır. Gümüşhane geleneksel konutları olarak tanımlanan, çalışma kapsamında incelenmiş olan konutlar yöreye özgü koşulların, dönem şartlarının, yaşantının bir mimari ürünü olarak incelenmeye ve kayıt altına alınmaya değer niteliklere sahiptir. Bu çalışmanın amacı Gümüşhane İli, Merkez İlçe, Bağlarbaşı Mahallesi'ndeki tescilli konutların genel ve cephe özelliklerini analiz etmektir. Konutların genel özellikleri analiz edilirken; hangi amaçla kullanıldıkları ve özgünlük durumlarının ne olduğu, araziye yerleşim şekli, kat sayıları, ev-bahçe ve yol ilişkileri analiz edilmiştir. Cephe özelliklerinin analizinde ise giriş düzeninin ne şekilde kurgulandığı, giriş, balkon ve çıkmalarda bulunan kapıların özellikleri, pencerelerin ne tür özelliklere sahip olduğu ve cephede ne şekilde yer aldığı, çıkmalar, dekoratif elemanlar, çatı ve saçak üzerinden cephe düzeni analizi yapılmıştır.

Şekil 1. Mahallenin il içerisindeki konumu (1), (Google Earth)

Şekil 2. Seçilen konutların mahalle sınırları içindeki yerleşimi (2), (Google Earth).

Şekil 3. Bağlarbaşı Mahallesi, Metin Ateş arşivi (1), (Karabulut, 2011: 48)

Şekil 4. Bağlarbaşı Mahallesi, Fatih Pınarbaşı arşivi (2) (Karabulut, 2011: 48)

Gümüşhane Valiliği tarafından 2016 yılında hazırlanmış ve en güncel envanter olan Gümüşhane İli Kültür Envanteri'nde il merkezinde bulunan taşınmaz kültür varlıklarından ev kategorisi altında Bağlarbaşı, Güzeller, Hasanbey, İnönü, Karaer, Karşıyaka, Özcan ve Süleymaniye Mahallesi'nde bulunan tescillenmiş Gümüşhane geleneksel konutları yer almaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Gümüşhane İli Kültür Envanteri'nde il merkezinde, ev kategorisinde bulunan konutlar (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

Tescilli Ev		Merkez/ Gümüşhane						
1	Ahmet Erkan Kocatürk	Bağlarbaşı Mahallesi	19	Abdi Bey Konağı	İnönü Mahallesi	37	Konut ve Fırın Fikri Pehlivan(Ağa)	Mescitli Köyü
2	Muammer Kutlutan Evi		20	Hamit Mahmut San Kardeş Evi		38	Foster Konağı	Olucak (İmera) Köyü
3	Osman Aktürk Evi		21	İhsan Fazlı Evi		39	İbrahim Ömürdağ Evi	Özcan Mahallesi
4	Soysallar Evi		22	Abdul Aziz Evi	40	Adil Balyemez Konağı	Süleymaniye Mahallesi	
5	Şahbenderoğlu Konağı		23	Artunlar Evi	41	Ahşap Köy Odaları		Sarıççek Köyü
6	İhsan Ergun Evi	Çamlı Köy	24	Aykut San Evi	42	Konut (330 Ada 1Parsel)		
7	İki Katlı Ev	Çorak Köyü	25	Bahattin Köksal Evi	43	Ahmet Kaya Evi		
8	Hacı Keleş Evi	Dumanlı Köyü	26	Erdemir Akagün Evi	44	Ali Erkan Evi		
9	İbrahim Öden Evi	Güzeller Mahallesi	27	İrfan Çiftçi Evi	45	Fahri Gümüşeli Evi		
10	Ramiz Bey Konağı		28	Mehmet Aksoy Evi	46	Rafet Çubukçu Evi		
11	Zikri Yılmaz Evi	Hasanbey Mahallesi	29	Mehmet Karabeyoğlu	47	Sadık Daloğlu Evi		
12	Fazlı Yücel Evi		30	Mehmet Ziya Köksal Evi	48	Taş Mağaza-1		
13	Hasan Fehmi Ataç Konağı		31	Necmettin Kadirbeyoğlu Hüseyin Demir Evi	49	Taş Mağaza-2		
14	Hüseyin Eskicioğlu Evi		32	Nurettin Yücel Evi	50	Zeki Kadirbeyoğlu Konağı		
15	Mahmut Kullukçu Evi		33	Şehri Gergin Evi	51	Sadullah Işık Evi	Tekke Köyü	
16	Nurettin Tuna Evi		34	Özdenoğlu Konağı	52	Vecihi Mert Evi	Yağlıdere Köyü	
17	Raif Tuna Evi		35	Hacı Mehmet Evi	53	Konut ve Fırın	Yeşilyurt Köyü	
18	Salih Bozkır Evi		36	Necip Saraçoğlu Evi	54	Ahmet Yıldız Evi	Yitirmez Köyü	

Bu çalışmada, alanı sınırlandırmak ve pilot bir çalışma yürütebilmek için envantere yer verilmiş olan, Bağlarbaşı Mahallesi'nde bulunan Ahmet Erkan Kocatürk Evi, Muammer Kutlutan Evi, Osman Aktürk Evi, Soysallar Evi, Şahbenderoğlu Konağı olmak üzere beş adet evin cephe analizine odaklanılmıştır. Çalışma kapsamında seçilen Bağlarbaşı Mahallesi yerleşim yoğunluğunun düşük olduğu, Harşit Çayı ve çaya paralel uzanan dağlar arasındaki vadi boyunca bahçe içinde konumlanmış dağınık bir yerleşim yeridir (Şekil 3, 4, 5). Eski ve bugünkü Gümüşhane'nin yerleşim düzenini açıklayan yazısında Tuncel (1991: 33) bugünkü Gümüşhane olarak tarihdlediği yerleşimin içinde yer alan, resmi binaların bulunduğu Hasanbey Mahallesi'nde toplu bir kent görünüşünün olduğunu, Bağlarbaşı Mahallesi'nden Mescitli Köyü yakınına kadar devam eden bölümde ise bahçeler arasında dağınık bir yerleşimin olduğunu vurgulamaktadır.

Hacıemin 'den Bağlarbaşı'na kadar olan alandaki bulunan dört mahalleyi kapsayan alana bahçeler denildiğini belirten yazısında San (1991: 123) bu mahalleri şu şekilde sıralar: Burhaneddin Mahallesi (Özcan Mahallesi), Saadettin Mahallesi (Hasanbey, Daltaban ve Karşıyaka Mahallelerini kapsayan alan), Sorda (Bağlarbaşı Mahallesi), Emirler-i Cedit Mahallesi'dir. Bu metinden de anlaşılacağı üzere bugünkü Bağlarbaşı olarak isimlendirilen mahallenin eski adı Sorda'dır. Harşit Vadisi'nin en geniş yeri olan bu alanı bahçelerin son mahallesi olarak gören San (1991: 123-124) Gümüşhane'nin en güzel meyvelerinin bu mahallede yetiştiğini, Hükümet binasının bugünkü yerine gelmeden önce memur ve öğrencilerin bu mahalleden yürüyerek şehre gittiklerini, kentli arasında şehrli ve bahçeli çekışmelerinin olduğunu belirtmektedir. Günümüzde bu bahçelerin yok olma nedenini Alkan (2010: 96) karayolunun geçebilmesi için bahçelerin kamulaştırılması ve nehir yatağının değiştirilmesi neticesinde mevcut karayolunun vadiye kadar indirilerek, bazı yerlerde eski meyve bahçeleri üzerinden geçirilmesi olarak açıklar.

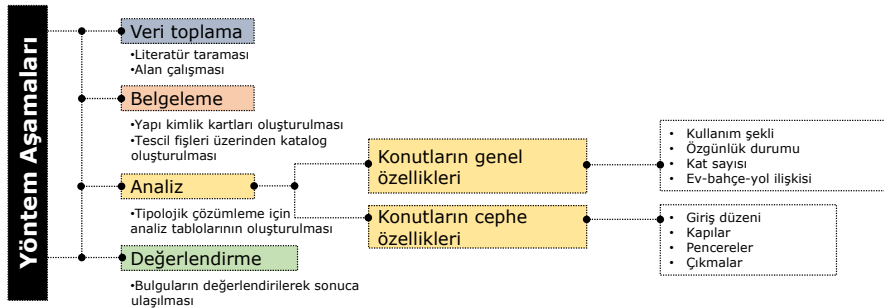

Şekil 5. Bahçelerden görünüm 1953, Güher Gümüş arşivi (1), (Karabulut, 2011: 49)

Şekil 6. Sorda bahçelerinde, A. Erkan Kocatürk arşivi (2) (Karabulut, 2011: 167)

MATERYAL VE METOT

Gümüşhane’de tescillenen her bir yapıyı ayrı ayrı ele almak yerine, bir bütünün parçası olarak görebilmek için çalışmada tipolojik bir çözümleme yapılmıştır. Pilot bir çalışma yürütebilmek için Bağlarbaşı Mahallesi’nde bulunan tescilli konutlar seçilmiştir. Örneklem mahallede yer alan konutların genel özellikleri (kullanım şekli, özgünlük durumu, kat sayısı, ev-bahçe-yol ilişkisi) ve cephe özellikleri (giriş düzeni, kapılar, pencereler, çıkmalar) olmak üzere iki ayrı tipolojik analiz yapılmıştır (Şekil 7). Bu ikili analiz sayesinde hem cephe elemanları arasındaki biçim, oran, bir araya gelme şekli arasındaki benzer ve farklı yanları ortaya çıkarmak, hem de mahalleyi bir bütün olarak ele alarak konutların genel özellikleri üzerinden geleneksel dokuya dair bilgiler elde etmek mümkündür. Çalışmada kullanılan yöntemin aşamaları ise; veri toplama (literatür taraması ve alan çalışması), belgeleme (yapı kimlik kartları oluşturulması ve tescil fişleri üzerinden katalog oluşturulması), analiz (tipolojik çözümleme için analiz tablolarının oluşturulması), değerlendirme (bulguların değerlendirilerek sonuca ulaşılması).

Şekil 7. Araştırma süreci kurgusu

GELENEKSEL GÜMÜŞHANE KONUTLARININ GENEL ÖZELLİKLERİ

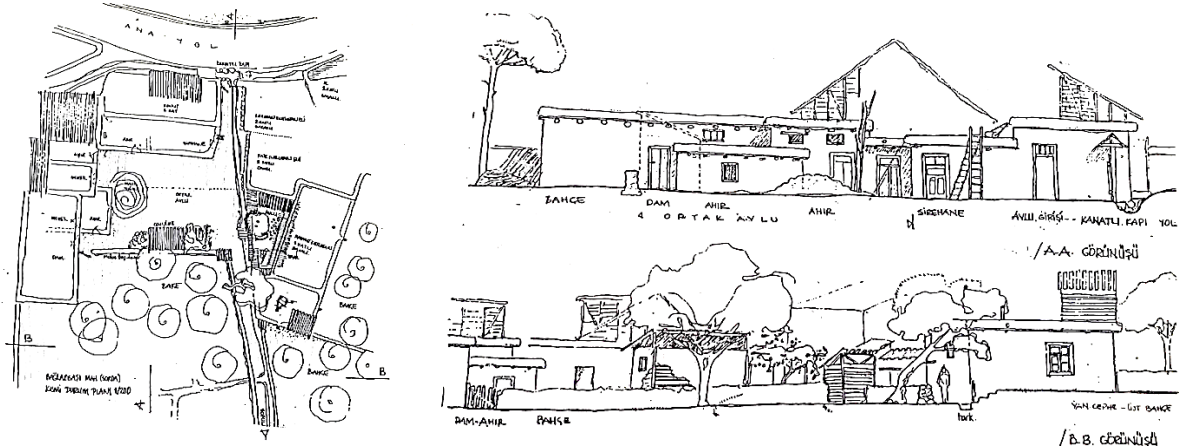
Gümüşhane’deki geleneksel konut anlayışının oluşumunda bölgenin coğrafi verileri, topografyası, yaşayan etnik gruplar, kentli olma noktasındaki sosyal süreçler gibi etki faktörleri vardır. Derin vadilerle parçalanmış dağların arasında konumlanan Gümüşhane, Karadeniz ve Doğu Anadolu arasında köprü işlevi gören bir şehirdir. Canca adı verilen bölgeyle başlamak üzere tarih boyunca üç farklı merkeze (Canca, Eski Gümüşhane, Yeni kent merkezi) sahip olmuş olan Gümüşhane’yi coğrafi özellikleri bakımından iki ana bölgeye ayıran Çiğdem (2008) Şiran, Kelkit ve Köse ilçelerini güney kesim, dar ve derin vadilerle birbirinden kopan Merkez, Torul ve Kürtün ilçelerini ise kuzey kesim olarak tanımlar. Güney kesimdeki Merkez yerleşimi vadi eteğinde ve Harşit Çayı’nı takip eder şekilde doğrusal biçimdedir. Bu bölgenin merkez olmasındaki en önemli etken öncesinde kent merkezi olan yerleşim alanları olan Canca ve Süleymaniye Mahallesi’ndeki (Eski Gümüşhane) maden işletmelerinin zamanla durması ile kentin yerleşiminin Harşit Vadisi’nin etrafına kayması ve Erzurum-Trabzon yolunun bu yeni merkezden geçmesidir.

Çalışmanın konusu olan Bağlarbaşı (Sorda-Eskibağlar Sertı) Mahallesi ise merkeze bağlı, bugünkü Üniversite yerleşkesinin karşısında, Harşit Çayı'na paralel ve vadi boyunca uzanan bir yerleşim alanıdır. Mahalleyi tanımlayan önemli bileşenlerden biri Gümüşhane Merkez'de azınlıkta kalmış olan seyyah Cumont'un ya da Fransız araştırmacı Throphile Deyrolle'nin Gümüşhane tasvirlerinde de geçen meyve bahçelerinin içerisinde yer alan az katlı konutlardan oluşan seyrek bir yerleşim dokusuna sahip oluşudur. Belirtilen seyyah ve araştırmacının ifadeleri üzerinden Gümüşhane'ye bakmak gerekirse, kent şu şekilde tasvir edilmiştir;

"Harşit suyu boyunca uzanan meyve bahçeleri ve bağ evleri Gümüşhane'ye yaklaştığımızı gösterir. Gümüşhane'de evler dik kayaya yapıştırılmış kırlangıç yuvalarına benzerler. Her evin önünde güzel, bakımlı bahçesi vardır. Evler volkanik kayaların üzerine amfiteatr gibi dizilmişlerdir." (Cumont'tan aktaran Şenel, 2002: 68).

"Yeşillikler içinde bir yatakta kıvrılarak akan Harşit Çayı boyunca çıkıyordum. Gümüşhane geniş bir boğazın yalçın eteğinde bir amfiteatr şeklinde idi. Evler kerpiçtir. Birkaç zengin evi ve minareler hariç, evler şehrin çorak toprağı ile karışmış, seçilemiyorlardı. 800 kadar ev vardı..." (Deyrolle'den aktaran Şenel, 2002: 68).

Gümüşhane'de ki konut mimarisini seyrek yerleşmiş çatılı konaklar ve bitişik sıralanarak yerleşmiş toprak damlı konutlar olmak üzere iki çeşit mimari ve yerleşim biçimine ayırarak inceleyen Kutlutan (1991: 58-59) ilk yerleşim biçimindeki konutların yapılanma nedenleri için iklim, maden ocaklarında çalışanların yaşam biçimi, ustaların yapı geleneğinin; kırsal konut niteliğı taşıyan ikinci yerleşim biçiminde ise Anadolu yapı geleneğinin, yaşam şekli ve üretim biçimlerinin etkili olduğunu belirtmektedir (Şekil 8).

Şekil 8. Bağlarbaşı Mahallesi düz damlı konutların yerleşim planı ve konut yerleşiminden görünüşler (Kutlutan, 1997: 86-87)

Tek katlı ev yapısına nadiren rastlanan Gümüşhane geleneksel konutları çoğunlukla bahçe içinde iki ve üç katlı olarak inşa edilmişlerdir. Bu evlerin en önemli özelliklerinden biri çoğunlukla 19.yüzyıldan sonra varlıklı aileler tarafından yaptırılmış olmalarıdır. Birinci katta bulunan ve cepheye hareket sağlayan çıkmalar sayesinde odaların genişlediğı bu evler manzaraya doğru yönelmiş ve arazi şartlarına, arsanın konumuna uygun olarak inşa edilmişlerdir. Ayrıca çıkmaların olduğu, sokağı bakan odalar diğer odalara kıyasla daha önemlidir. Cephe düzenleri çamur sıva ve ak toprakla badanalı, sade, simetrik, süsleme ve dekoratif elemandan genelde yoksundur.

Gümüşhane geleneksel konutlarında kat kullanımına bakılacak olursa; 100cm varan kalınlıkta mahalli taş kullanılarak inşa edilen zemin katta genellikle giriş ön-ana cepheden-

ahşap kapılarla olmaktadır. Ayrıca arazinin eğimine bağlı olarak birinci katta evin arka cephesinden konuta erişimi sağlayan kapıların olduğu örnekler de mevcuttur. Ahşap merdivenle ulaşılan birinci kat ise genelde 15-20 cm dışarıya taşacak şekilde yapılmıştır. Zemin katta bulunan mekanlar günlük ihtiyaçlara hizmet eden servis mekanlarını içerir. Zemin katta giriş bölümü olan taşlık, kış odaları, kiler, mutfak yer alır. Mutfak ve kilerin tavanları genellikle mertekleme (kaplamasız) iken diğer mekanların tavanları ahşap kaplamalıdır. Birinci katta ise misafir kabulünün gerçekleştiği başoda ve evin kullanıcılarının bireysel odaları yer almaktadır. Birinci katın şekillenmesinde rol oynayan ve odaların yerleşimindeki en önemli mekânsal bileşen ise iç sofadır.

İç mekanda Türk evi odasındaki her odanın kendi içinde yeterli donanıma sahip olma ve farklı kullanım amaçlarına hizmet etme halini Gümüşhane geleneksel konutlarında da görmek mümkündür. İç sofa ile birbirine bağlanan iç mekanlar; sedir, gusülhane, yüklük, ocak, çiçeklik gibi unsurları içerir. Geleneksel Gümüşhane evlerindeki cumbalara bakılırsa; genellikle sofa genişliğince çıkma yapan ev örneklerinin yaygın olduğunu belirten Karpuz'a (1991: 158) ek olarak Şenel (2001: 75) cumbanın bu yapısal özelliğinin iç mekanı rahatlattığını eklemektedir.

Temel yapı malzemesi olarak zeminde ağırlıklı olarak taş malzeme ile hatıllı duvar örgüsü veya saman katkılı çamur harçla örülen duvar örgüsü sıvalı olarak bitirilmekte, üst katlarda ise ahşap ve kerpiç malzemedenden oluşan çatki arası kerpiç dolgu duvar sistemleri tercih edilmektedir. Döşemelerde, merdiven ve pencere sövelerinde, kapılarda, kat silmelerinde, saçak altı kaplamalarda yoğunluklu olarak ahşap kullanılmaktadır. Pencere parmaklıkları, merdiven korkulukları, kapı tokmağı ya da çatı kaplamalarında demir, sac, çinko gibi metal yapı malzeme kullanımı vardır.

Evlerin çoğunda dikdörtgen formlu pencereler ve demir parmaklıklı pencerelerin tercih edildiği Gümüşhane geleneksel konutlarında pencerelerle ilgili Şenel (2001: 75) pencerenin dış yüzeyindeki pervazların üst bölümlerinin taşkın olarak verilmesinin Gümüşhane'ye özgü olduğunu belirtmiştir. Ayrıca zemin kattan üst katlara doğru çıktıkça pencere sayısındaki artış ile açıklık miktarı artmaktadır. Zemin katta kullanılan pencereler küçük ve sayıca az iken üst katlarda asıl yaşam alanlarına açılan büyük ve sayıca çok pencere yer almaktadır. Pencerelerin üçlü ya da ikili şekilde tekrar etmesi ya da sofanın olduğu yerdeki pencere düzeni ya da formunun değişik olması odaları ayırt edilebilir kılmaktadır. Dışardan içeri doğru genişleyerek trapez mazgal şeklini alan uygulamanın pencerelerde yapılma gerekçesini Şenel (2002: 85) iklimin karasal olmasına bağlı olarak kış aylarında ısı yalıtımını sağlamak, yazın ise iç mekanı serin tutmak ve güneş ışınlarından daha fazla faydalanabilmek olarak açıklar.

Gümüşhane geleneksel konutlarındaki bir diğer önemli özellik ise soğuk ve sert iklim koşullarının da tip seçiminde oldukça etkin olduğu saçak ve çatı çeşitleridir. Kiremit, sac-çinko levha ya da hartama ile kaplı olan dik ve eğimli çatıların tercih edilmesine ek olarak kademeli ve taşkın saçaklar genellikle ahşapla kaplanmıştır (Gümüşhane Valiliği, 1999: 138). Çatıya destek olması için kullanılan levha halindeki ahşaplara verilen isim olan hartama bölge için önemli bir çatı kaplama malzemesidir. Gümüşhane'nin yöresel mimari özellikleri ile ilgili görüşleri katılımcılarla yaptığı görüşmeler üzerinden değerlendirildiği çalışmada Çalık ve Ödemiş'in (2018: 243) K1 ve K2 nolu katılımcıları hartamanın köy evlerinin yapımında kullanıldığını, çatısı olan evlere küspey, çatısı olmayan evlere pey denildiğini belirtmiştir. Yassı levhalar halinde elde edilen saltaşı ise taşlıklarda kullanılmıştır (Karpuz, 1991: 157). İlk yapıldıklarında çoğunlukla kiremit kaplı olan ancak günümüzde çoğunun sac kaplamaya dönüştüğü çatılar kırma (dört omuz), üç omuz ya da semer çatı olması sebebiyle evler genelde çatı odalarına (köşk-frontol oda) sahiptir. Çatı katındaki bu kısım diğer katlara oranla daha basık, daha küçük pencerelerden oluşan hatta yer yer yuvarlak pencerelerin tercih edildiği yapı bölümleridir.

BAĞLARBAŞI MAHALLESİ'NDEKİ GELENKSEL KONUTLARIN CEPHE TİPOLOJİLERİNİN ÇÖZÜMLENMESİ

Cephe oluşumunu etkileyen simetri aksı, dolu-boş oranı, pencerelerin düzeni, kapalı ve açık çıkmanın cephedeki yeri, kat adedi, katların kullanım biçimi, saçak tipi, çatı biçimi gibi pek çok bileşen vardır. Bunun yanı sıra konutun arazideki konumlanışı, ön cephenin manzaraya yönelme şekli, sokakla kurduğu ilişki, giriş düzeni gibi yerleşime bağlı olan etkenler de geleneksel konutun cephe tipolojisinde etkin rol oynar. Cephe deyince yalnızca dış bileşenler değil, oda-sofa ilişkisi, katlardaki mekanların dağılımı da plan oluşumunu etkileyerek cepheye yansır. Pilot bir çalışma yürütmek için seçilen mahallede yer alan konutların genel özellikleri; kullanım şekli, özgünlük durumu, kat sayısı, ev-bahçe-yol ilişkisi üzerinden değerlendirilmektedir. Cephe özellikleri ise giriş düzeni, kapılar, pencereler, çıkmalar üzerinden yapılan tipolojik analizle çözümlenmektedir. Bu ikili analiz sayesinde hem cephe elemanları arasındaki biçim, oran, bir araya gelme şekli arasındaki benzer ve farklı yanları ortaya çıkarmak, hem de mahalleyi bir bütün olarak ele alarak konutların genel özellikleri üzerinden geleneksel dokuya dair bilgiler elde etmek mümkündür. Bu kapsamda örneklem olarak Gümüşhane Valiliği tarafından hazırlanan kültür envanterinde (GKE, 2016: 48-52) yer alan, kent merkezindeki mahallelerden olan Bağlarbaşı Mahallesi'nde yer alan 5 tescilli konut seçilmiştir (Tablo 2).

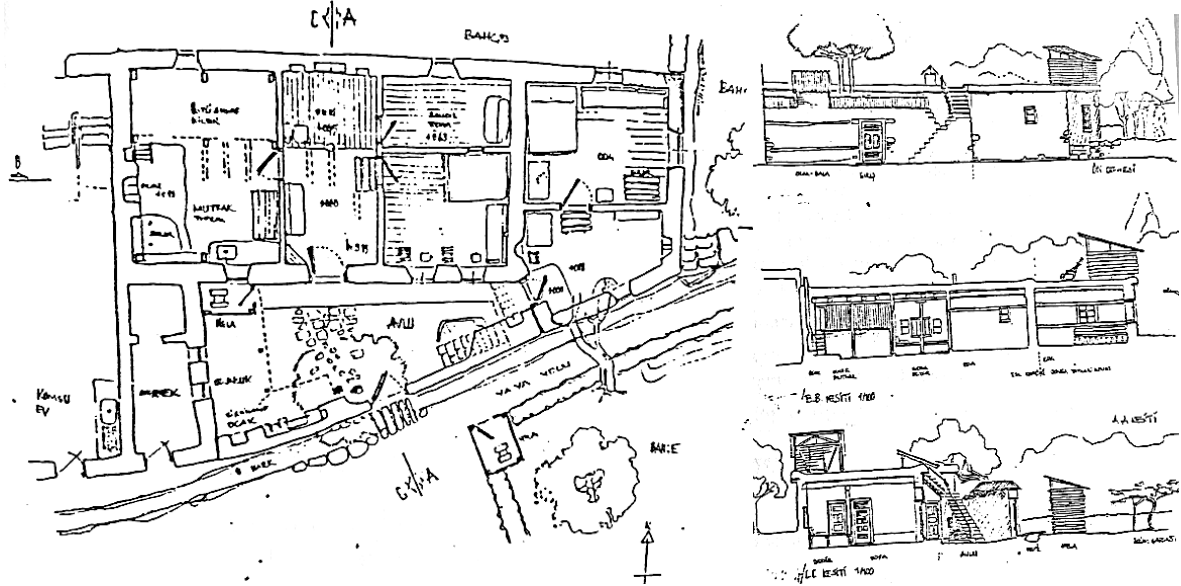
Şekil 9-10. Bağlarbaşı Mahallesi genel görünümü (1-2), (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

Tablo 2. Bağlarbaşı Mahallesi'ndeki tescilli konutlar, örneklem listesi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

BAĞLARBAŞI MAHALLESİ- TESCİLLİ KONUTLAR					
	MUAMMER KUTLUTAN EVİ	A.ERKAN KOÇATÜRK EVİ	OSMAN AKTÜRK EVİ	SOYSALLAR EVİ	ŞAHBENDERÖĞLU KONAĞI
EV-BAHÇE-YOL İLİŞKİSİ					
KUZey CEPHESİ					
GÜNEY CEPHESİ					
DOĞU CEPHESİ					
BATI CEPHESİ					

Muammer Kutlutan Evi

283 ada, 8 parselde yer alan yapı Erzurum, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.09.1990 tarih ve 273 sayılı kararıyla tescillidir (GKE, 2016). Yapı Hamamönü Sokağı üzerinde, köşede konumlanmaktadır. İki katlı olan yapıyı mahalledeki diğer tescilli yapılardan ayıran ilk özellik sokak kotundan çift kanatlı ahşap girişle ulaşılan avlu kısmı ve yapının ana giriş cephesindeki ahşap dikmelerle taşınan cumbanın altının kemerli oluşudur. Yapı kırma çatılı ve üzeri sac levhalarla kaplıdır.

Şekil 11. Muammer Kutlutan Evi planı, cephe ve kesitleri (Kutlutan, 1997: 87-88)

Şekil 12-13. Muammer Kutlutan Evi (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

Ahmet Erkan Kocatürk Evi

280 ada, 7 parselde bahçe içerisinde yer alan taşınmaz Trabzon, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 16.06.2010 tarih ve 2778 sayılı kararıyla tescillidir (GKE, 2016). Kocatürk Konağı 19.yüzyılda (1870) Cevdet Bey (Kocatürk) tarafından yaptırılmıştır (Şenel, 2002: 62). Kış odalarının bulunduğu zemin katta moloz taş kullanılırken, bağdadi duvar tekniği ile yapılan birinci ve ikinci katlar arası ulaşım ahşap merdivenle sağlanmaktadır. Çinko levhalarla kaplı kırma çatıya sahiptir.

Şekil 14-15-16. Ahmet Erkan Kocatürk Evi (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

Osman Aktürk Evi

283 ada, 3 parselde bahçe içerisinde yer alan yapı Erzurum, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 21.09.1990 tarih ve 273 sayılı kararıyla tescillidir (GKE, 2016). Gümüşhane evleri adlı kitabında Şenel'in (2002: 66) Osman Öztürk evi olarak bahsettiği bu ev, kuzeydeki ana giriş kapısındaki kitabeden anlaşılacağı üzere 1934 H. 1350 M. yılında inşa edilmiştir. Kemerli pencereleri, taş duvar örgüsü, profilli taş silmeleri ile mahalledeki diğer tescilli konaklardan farklıdır. Süsleme olarak kuzey cephedeki ana giriş kapısının üzerindeki ayyıldız motifleri bulunmaktadır. Yapıda çıkma yerine birinci kattakiler daha küçük ve ikinci kattakiler daha büyük olmak üzere farklı büyüklüklerde ahşap korkuluklu balkonlar vardır. Ahmet Kaya, Raif Tuna, Fahri Gümüşeli gibi kişilerin evlerinde girişin üstüne, sofanın olduğu kısımdaki farklılığı tanımlı hale getirmek amacıyla kemerli pencere kullanımı olsa da kemerli pencere kullanımı Gümüşhane geleneksel konutlarında çok nadir görülmektedir. Ancak Osman Aktürk Evi'ndeki bütün pencereler olmasa da özellikle kuzey ve doğu cephesinde ahşap ya da taş söveli, kemerli, ahşap pencereler vardır.

Şekil 17-18-19. Osman Aktürk Evi (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

Soysallar Evi

285 ada, 15 parselde geniş bir bahçe içerisinde yer alan yapı Trabzon, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun 19.02.2010 tarih ve 2541 sayılı kararıyla tescillidir (GKE, 2016). Hüseyin Soysal tarafından yaptırılan konutun iki aşamada tamamlanmış olduğu, 1940'lı yılların başında yapının bodrum kat ve zemin katının yapıldığı; 1940'lı yılların sonuna doğru ise üst katlar ile birlikte yapıya ait müstemilat kısmının yapıldığı bilgisine ulaşılmıştır (Işık, 2017: 65) Arazinin eğimi ile uyumlu, birden fazla girişinin olduğu yapı, geniş bir bahçenin içerisinde konumlanmaktadır. Arazideki kot farkı sebebiyle kuzey cepheden bodrum, zemin, ara kat ve çatı kat olarak görünen yapı, ana yolun olduğu güney cephede bir kat ve çatıdan oluşmaktadır. Bodrum kat ve zemin katın bir kısmı moloz taş duvar olup, diğer katlardaki duvarlar kerpiç tuğla duvar veya dikmeler arası kerpiç doludur.

Güney cepheye bitişik yer olan müstemilat ise moloz taş duvar üzeri kerpiç duvarla inşa edilmiş, çatısında teneke kullanılmıştır. Beşik çatılı olan konutta aslında marsilya kiremit kullanılırken, zamanla çatıdaki bozulmalar neticesinde çatın kaplaması oluklu galvaniz sac malzeme ile değiştirilmiştir. Ev sahibinden edinilen bilgiye göre, zemin katın güney duvarında yer alan merdiven yapının yapım tarihinden çok daha sonra 1960'lı yıllarda yapılmıştır. Birinci kat yine iç sofalı plan tipindedir. Bu kat diğer katlardan farklı olarak iki girişe ve buna bağlı olarak iki ayrı sofaya sahiptir. Evde Soysal Ailesi ile yaşayan büyükanne için ayrı bir yaşam alanı oluşturmak bu şekilde bir planlamayı gerektirmiştir (Işık, 2017: 66). Simetrik cephe kurgusunun olmadığı bu ev atıl haldedir. Güney girişi avlulu, ana cephe olan kuzey cephede ise cumba hizasından sahanlıklı ana girişe sahiptir. Soysallar Evi'nde bodrum kattaki boyut olarak daha küçük olan pencereler demir gergili, ahşap söveli, sövelerin üzerinde ahşap kornişler bulunmaktadır. Üst katlarda pencereler daha büyük ve sayıca daha fazladır. Ayrıca çatı altında dairesel formlu, ahşap söveli aydınlatma pencereleri bulunmaktadır. Hem ucuz olması hem de diğer malzemelere oranla hafif olması sebebiyle beşik çatılı olan bu evin çatı kaplaması olarak sac malzeme kullanılmıştır.

Şekil 20-21-22. Soysallar Evi (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

Şahbenderoğlu (Şeh-Benderoğlu- Şahbenderzade Nazmi Bey) Konağı

Erzurum Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun kararı ile tescilli olan Şahbenderoğlu Evi, Bağlarbaşı Mahallesi 650 ada, 7 parselde yer almaktadır (GKE, 2016). Konağın Osman Efendi tarafından yaptırıldığını belirten Şenel (2002: 55) yapının batı duvarındaki bitkisel karakterli şekillerle çerçeve içine alınan bismelenin ortasında 1290 H.(1873 M.), doğu cephesindeki kitabede ise 1291H. (1874M) tarihlerinin yer aldığını belirtmiştir. Kitabede her ne kadar tek bir tarih yazsa da yapının iki kısımdan oluştuğunu belirten Çolak (1997: 20) kuzeydoğuya bakan birinci kısmın yapım tarihinin 1875, güneybatıya bakan ikinci kısmın ise birinci kısımdan yaklaşık on yıl sonra yapıldığını ifade etmiştir.

Yapının en dikkat çekici cephe unsuru Eski Gümüşhane'deki Zeki Kadirbeyoğlu Evi'nde de görülen süsleme kuşaklarıdır. Bunlar bitkisel ve geometrik karakterli olup, figüratif süslemeler değildir. Yapının dört cephesinde de bulunan ahşap ve kalem işi tarzındaki süslemelerin mavi renkli kök boylarla yapılmış ve Barok tarzda düzenlenmiş olduğunu ifade eden Şenel (2002: 56) bu süslemelere Gümüşhane'de yalnızca iki evde rastlandığını belirtmiştir. Yapının geçirdiği değişimlerden olan, zemin katta bulunan haremlik ve selamlık ayrımının orijinal planda olmadığını belirten Şenel (2002: 55) bu ayrımın yapının banisi Osman Efendi'nin torunu Faik Efendi tarafından yapıldığını belirtmektedir. Dolayısıyla Harşit Çayı'nın kenarında, bahçe içerisinde bulunan, 19.yüzyıl konut anlayışını yansıtan bu yapı; doğu cephesinde haremlik, batıda ise selamlık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır ve iç sofalı plan tipine sahiptir. İlk dönemlerde çatının hartama ile kaplı olduğunu düşünen Şenel (2002: 56) yapının üst örtü biriminin semer çatı sistemi tarzında yapıldığını, günümüzde sac tablalarla kaplandığını belirtmiştir.

Şekil 23-24-25. Şahbenderoğlu Konağı (Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi)

KONUTLARIN GENEL ÖZELLİKLERİ

Seçilen konutların genel özellikleri; yapının kullanım şekli ve özgünlük durumu, kat sayısı, arazi içindeki yerleşim şekli, evin bahçe ve yolla olan ilişkisi olmak üzere toplamda dört başlık üzerinden analiz edilmiştir.

Kullanım Şekli ve Özgünlük Durumu

Bağlarbaşı Mahallesi sınırlarında yer alan, çalışma kapsamında seçilen beş konut ilk işlevlerini çoğunlukla devam ettirmektedir. İncelenen yapılar arasında işlevini devam ettiremeyerek, atıl halde kalan tek konut (Soysallar Evi) bulunmaktadır. Diğer dört konut

aktif olarak kullanılmaktadır. Konutların cephe ve kütle bazında özgün olup olmadığına bakım yapıp yapılmaması, restorasyon ya da yeniden yapım süreçlerinden tabii olup olmadığına bakılarak karar verilmiştir. İncelenen konutlardan A. Erkan Kocatürk ve Osman Aktürk Evi'ne cephe bazında bakım yapılmış olup, A. Erkan Kocatürk, Osman Aktürk, Şahbenderoğlu Evi restorasyon görmüş, M. Kutlutan ve Soysallar Evi ise özgün haldedir. Kütle bazında A. Erkan Kocatürk ve Osman Aktürk Evi'nde ek inşalar yapılmış, eklerin cephedeki yerleşimi yapılan kullanım şekilleri ve özgünlük durumu analizinde kütle bölümünde gösterilmiştir (Tablo 3).

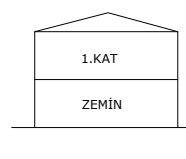
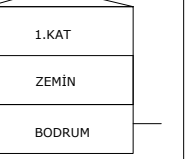
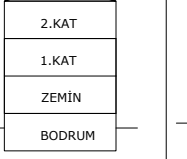
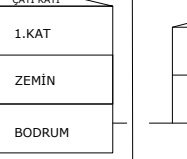
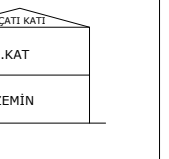
Tablo 3. Kullanım Şekli ve Özgünlük Durumu (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

KULLANIM ŞEKİLLERİ VE ÖZGÜNLÜK DURUMU				
MUAMMER KUTLUTAN EVİ	A.ERKAN KOCATÜRK EVİ	OSMAN AKTÜRK EVİ	SOYSALLAR EVİ	ŞAHBENDEROĞLU KONAĞI
 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ BAKIM ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☐ ÖZGÜN ☐ BAKIM ☒ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☐ ÖZGÜN ☐ BAKIM ☒ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ BAKIM ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ BAKIM ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ
 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ EK ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☐ ÖZGÜN ☒ EK ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☐ ÖZGÜN ☒ EK ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ EK ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ 	 <ul style="list-style-type: none"> ☒ ÖZGÜN ☐ EK ☐ RESTORE EDİLMİŞ ☐ YENİDEN YAPILMIŞ

Kat Sayısı

İncelenen konutların kat sayısına bakıldığında çoğunluğun zemin+1 kattan oluştuğu görülmektedir (Tablo 4). Zemin kat hizmet mekanlarını içerirken, 1.katta yaşam alanları bulunmaktadır. Soysallar Evi'de birinci kattaki cumba çatı altında devam ederek, Şahbenderoğlu Konağı'nda ise güney cephede girişin üstüne denk gelen çıkmanın çatı katında da devam etmesi, kuzey cephede semer çatının altındaki çatı odası ile çatı katı kullanımı vardır. Gümüşhane geleneksel konutlarında ikinci kat nadir görülen bir durumdur. Bağlarbaşı Mahallesi'ndeki tescilli konutlar arasında da yalnızca Osman Aktürk Evi'nde ikinci kat kullanımı vardır. Ayrıca incelenen evlerde A. Erkan Kocatürk, Osman Aktürk ve Soysallar Evi olmak üzere bodrum kat kullanımının yaygın olduğu tespit edilmiştir.

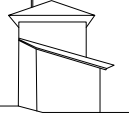
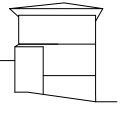
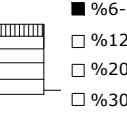
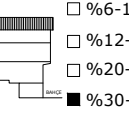
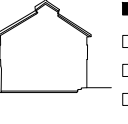
Tablo 4. Kat Sayısı (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

KAT DURUMU				
MUAMMER KUTLUTAN EVİ	A.ERKAN KOCATÜRK EVİ	OSMAN AKTÜRK EVİ	SOYSALLAR EVİ	ŞAHBENDEROĞLU KONAĞI
				

Arazi Kullanımı

Geleneksel Gümüşhane konutları vadide, etekte ya da yamaçta yerleşim düzeni gösterebilmektedir. Özellikle Eski Gümüşhane olarak geçen Süleymaniye Mahallesi'nde arazi şartları sebebiyle yamaçta konumlanan konutlar yoğunluktadır. Ancak çalışma kapsamında ele alınan Bağlarbaşı Mahallesi arazi eğimi ve kot farkının düşük olduğu bir yerleşim yeridir. İncelenen konutlardan Soysallar Evi hariç diğer konutlar arazi eğiminin düşük olduğu vadi yerleşimleridir (Tablo 5).

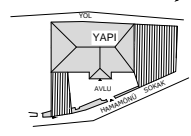
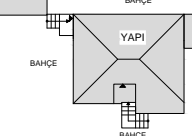
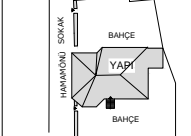
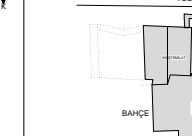
Tablo 5. Arazi Kullanımı (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

ARAZİ KULLANIMI				
MUAMMER KUTLUTAN EVİ	A.ERKAN KOCATÜRK EVİ	OSMAN AKTÜRK EVİ	SOYSALLAR EVİ	ŞAHBENDEROĞLU KONAĞI
 <ul style="list-style-type: none"> ■ %6-12 □ %12-20 □ %20-30 □ %30+ 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ %6-12 □ %12-20 □ %20-30 □ %30+ 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ %6-12 □ %12-20 □ %20-30 □ %30+ 	 <ul style="list-style-type: none"> □ %6-12 □ %12-20 □ %20-30 ■ %30+ 	 <ul style="list-style-type: none"> ■ %6-12 □ %12-20 □ %20-30 □ %30+

Ev-Bahçe-Yol İlişkisi

Konutların parsel içerisindeki konumlanışı, bahçeli olup olmayışı, avlu ve giriş ilişkisi, yolla kurulan bağlantı bakımından incelenmiştir. İncelenen konutların çoğunlukla bahçe içerisinde konumlandığı görülmektedir (Tablo 6). Muammer Kutlutan ve Soysallar Evi'ndeki avlulu giriş düzeni nadiren görülen bir yerleşim biçimidir. M.Kutlutan Evi'nde ana giriş sokağa (Hamamönü Sokak) dayalı ve ana yapının yanlarındaki eklerle çevrelenen avludan geçerek sağlanmaktadır. Soysallar Evi'nde ise yapının bahçeye ve iki sınıra dayalı bir yerleşim biçimine sahip oluşu, arazi eğimi sebebiyle yol kotundan olan girişte müstemilatın olması ve çevrelenen bahçe duvarları avlulu bir giriş düzenine neden olmuştur. Gümüşhane geleneksel konutlarında sıklıkla görülen kot farkı sebebiyle iki girişin oluşu ve girişlerden birinin zemin kattan ana cepheden yapılırken, diğer girişin eğim sebebiyle zıt cepheden birinci kattan sağlanıyor oluşu Soysallar Evi'nde de görülmektedir. Sokak tarafındaki yolla bağlantısının sağlandığı güney cephesinde giriş birinci kattan ve avlu bağlantısı ile sağlanırken, bahçe ile bağlantılı olan kuzey cephesinde giriş zemin kattan sağlanmaktadır. İncelenen konutlarda görülen bir diğer husus bahçe duvarları ya da yapıya sonradan eklenen bölümlerle sınır oluşturma halidir. Osman Aktürk Evi'ndeki sokakla ve yandaki parselde olan ayırımın bahçe duvarları ile sağlanması ya da A.Erkan Kocatürk Evi'nde ekli bağlantılı olan bahçe duvarının parsel içerisinde tanımlı bir sınır oluşturmaya çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 6. Ev-Bahçe-Yol İlişkisi (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

EV- BAHÇE- YOL İLİŞKİSİ				
MUAMMER KUTLUTAN EVİ	A.ERKAN KOCATÜRK EVİ	OSMAN AKTÜRK EVİ	SOYSALLAR EVİ	ŞAHBENDEROĞLU KONAĞI
				
AVLULU-SOKAĞA DAYALI	BAHÇELİ-ARKA SINIRA DAYALI	BAHÇELİ-SOKAĞA SINIR	BAHÇEYE VE İKİ SINIRA DAYALI	BAHÇE ORTASINDA

KONUTLARIN CEPHE ÖZELLİKLERİ

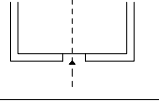
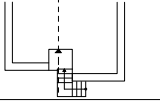
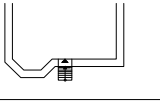
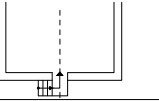
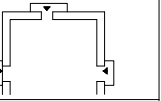
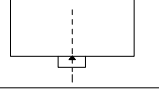
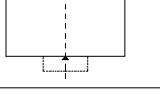
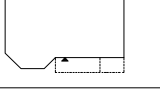
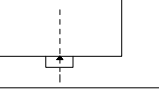
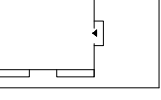
Seçilen konutların cephe özellikleri; giriş düzeni, çıkmalar, kapılar, pencereler, çatı ve saçak olmak üzere toplamda beş başlık üzerinden analiz edilmiştir.

Giriş Düzeni ve Çıkmalar

Konutların giriş düzenine bakıldığında ana girişin genellikle sokak veya bahçe bağlantısı üzerinden, ana cepheden sağlandığı görülmektedir. Muammer Kutlutan Evi ve Şahbenderoğlu Konağı'nda merkezi ve sokak kotundan düz giriş uygulaması görülmektedir. M.Kutlutan Evi'nde sokağın olduğu cepheden, cephe ortasından tek bir ana giriş varken; Şahbenderoğlu Konağı'nda sokak kotlu olmasına rağmen Harsit Çayı'na bakan ana cephede giriş bulunmamakta, diğer üç cepheden sokak kotlu, düz giriş mevcuttur. İncelenen konutlar arasında yüksek kotlu giriş düzeni ise A. Erkan Kocatürk Evi, Osman Aktürk Evi, Soysallar Evi'nde görülmektedir. Bu üç konuttaki cephe ortasından, yüksek kotlu giriş düzeni A. Erkan Kocatürk Evi'nde nişli giriş, Osman Aktürk Evi'nde düz giriş, Soysallar Evi'nde ise sahanlıklı giriş olarak ayrılmaktadır.

Geleneksel Gümüşhane evleri genellikle giriş alanının üstünde bulunan, ahşap dikmelerle taşınan, merkezi tek çıkmaya sahiptir. Çalışma alanında ise Muammer Kutlutan Evi, A.Erkan Kocatürk Evi ve Soysallar Evi merkezi tek çıkma görülmektedir. Osman Aktürk Evi birinci ve ikinci kattaki açık çıkmalar ile, Şahbenderoğlu Konağı ise Harşit Çayına bakan ana cephesi dışındaki diğer cephelerinde bulunan kapalı çıkmalar ile mahallede bulunan diğer örneklerden ayrılmaktadır.

Tablo 7. Giriş Düzeni ve Çıkmalar (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

GİRİŞ DÜZENİ- ÇIKMA									
MUAMMER KUTLUTAN EVİ		A.ERKAN KOCATÜRK EVİ		OSMAN AKTÜRK EVİ		SOYALLAR EVİ		ŞAHBENDEROĞLU KONAĞI	
MERKEZİ DİZ GİRİŞ CEPHE ORTASINDAN		YÜKSEK KOTLU İKİSİ CEPHE ORTASINDAN		YÜKSEK KOTLU DİZ CEPHE ORTASINDAN		YÜKSEK KOTLU SAKARLIK CEPHE ORTASINDAN		SOKAK KOTLU DİZ ÇIKIŞ GİRİŞ	
MERKEZİ TEK ÇIKMA		MERKEZİ-AÇIK ÇIKMA		AÇIK ÇIKMA		MERKEZİ TEK ÇIKMA		KAPALI ÇIKMA	

Kapılar

İncelenen konutlardaki giriş kapıları ve diğer bütün kapılar değerlendirmeye alınmıştır. Seçilen konutlardaki giriş kapılarının hepsi sade, aydınlatma pencere ve çift kanatlı, tablalı kapılardır (Tablo. 8). Muammer Kutlutan Evi'nde avlu ve sokak arasında bağlantıyı sağlayan ana kapı ahşap, çift kanatlı, sade, dikdörtgen formlu, penceresizdir. Konuta girişin sağlandığı ana giriş kapısı ise sade, dikdörtgen formlu, pencere ve tablalıdır. Erkan Kocatürk Evi'nde giriş zemin kattan kuzey ve doğu cephelerden olmak üzere iki farklı kapıdan sağlanmaktadır. Ana girişin olduğu kuzey cephesindeki giriş kapısı sade, dikdörtgen formlu, pencere ve iken doğu cephesindeki giriş kapısı ise sade, dikdörtgen formlu, pencere ve tek kanatlıdır. Erkan Kocatürk Evi'nde zemin kattaki ana giriş kapıları dışında, biri bodrum katta, diğeri ise 1.kattaki açık çıkmaya erişimi sağlayan sade, çift kanatlı, pencere ve dikdörtgen formlu kapılar mevcuttur. Osman Aktürk Evi'ndeki kapılar kemerli forma sahip olmaları ve sayıca diğer incelenen konutlardan fazla olmaları ile incelenen diğer konutlardan ayrılmaktadır. Doğru cephesinde üç, kuzey cephesinde dört adet olmak üzere toplamda yedi kapı bulunan bu evde; doğu cephesindeki kapılar dikdörtgen formlu ve tek kanatlı iken kuzey cephesindeki kapılar kemerli ve çift kanatlıdır. Doğru cephesinde zemin kattaki giriş, birinci ve ikinci kattaki açık çıkmaya açılan kapıların tamamı tek kanatlı, sade, dikdörtgen formlu, penceresiz, ahşap kapılardır. Ana cephe olan kuzey cephesindeki pencerelerde bodrum kat hariç sade, çift kanatlı, pencere ve kemerli, ahşap ve tablalı kapı vardır. Zemin kattaki ana giriş kapısı ve birinci kattaki açık çıkmaya açılan kapılarda taş söve, ikinci kattaki açık çıkmaya açılan kapıda ise diğer iki kattan farklı olarak ahşap söve kullanılmıştır. Soysallar Evi'ne erişim güney cephede birinci kattaki sade, çift kanatlı, dikdörtgen formlu, tablalı kapı ile sağlanırken, kuzey cephesindeki giriş ise sade, çift kanatlı, dikdörtgen formlu, pencere ve ana giriş kapısı ile zemin kattan sağlanmaktadır. Şahbenderoğlu Konağı'na doğu, batı, güney olmak üzere üç ayrı cepheden giriş sağlanmaktadır. Bu girişlerin doğu ve güney cephesinde yer alan kapıları; sade, çift kanatlı, pencere ve dikdörtgen formlu ve ahşaptır. Batı cephesindeki giriş kapısı ise tek kanatlı, sade, penceresiz, dikdörtgen formlu ve ahşaptır.

Tablo 8. Kapılar (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır, Fotoğraflar: 1.Yazar Arşivi).

	KAPI (Doğu Cephe)		
	KAPI (Doğu Cephe)	KAPI (Kuzey Cephe)	
	KAPI (Doğu Cephe)		
	KAPI (Kuzey Cephe)		KAPI (Batı Cephe)
	KAPI (Doğu Cephe)		KAPI (Güney Cephe)
	KAPI (Doğu Cephe)	KAPI (Batı Cephe)	KAPI (Güney Cephe)

Pencereler

İncelenen konutlarda bodrum, zemin, normal katlar ve çatı katında kullanılan pencere tipleri yalnızca ana cephe özelinde değerlendirilmiştir. Muammer Kutlutan Evi'nde ana cephe olan doğu cephesinde zemin ve birinci katta kanatlı, düz, ahşap söveli, demir gergili pencereler vardır. A. Erkan Kocatürk Evi'nde ana cephe olan kuzey cephesinde bütün pencereler pvc ile değiştirilmiş yalnızca pencerelerin kenarındaki ahşap söveler ve demir gergiler özgün haliyle günümüze kadar gelmiştir. Bodrum katta diğer katlara oranla daha küçük olan dört pencere vardır. Zemin ve birinci katta ise düz, kanatlı, ahşap söveli pvc pencereler mevcuttur. Bu pencerelerde zemin kattaki demir gergiler bütün pencere

yüzeyini kaplarken, birinci kattaki pencerelerdeki demir gergiler pencere yüzeyinin yarısını kaplayacak şekildedir. Osman Aktürk Evi'nin ana cephesi olan doğu cephesinde zemin, birinci katta kanatlı, kemerli formda, taş söveli pencere kullanımı varken ikinci katta kanatlı, kemerli formda ancak ahşap söveli pencereler bulunmaktadır. Soysallar Evi'nde ise bodrum katta küçük, ahşap söveli, demir gergili pencereler mevcuttur. Zemin katta düz, ahşap söveli, demir gergili, kanatlı, ahşap pencereler yer almaktadır. Birinci katta iki pencerenin ortak ahşap söveyle bir araya gelmesinden oluşan düz, kanatlı, ahşap pencereler vardır. Soysallar Evi'nde incelenen diğer evlerden farklı olarak çatı katında dairesel formulu iki adet havalandırma penceresi vardır. Şahbenderoğlu Konağı'nın ana cephesi olan kuzey cephesinde zemin katta düz, ahşap söveli, kanatlı, demir gergili ahşap pencereler vardır. Düz, ahşap söveli, kanatlı, demir gergili pencerelerin olduğu birinci katta, zemin ve çatı katından farklı olarak pencerelerin üzerinde kalem işleri vardır.

İncelenen bütün konutlar arasında ortak olarak benzer en ve boy oranına sahip, üçerli ya da ikişerli olarak yan yana gelen, üst katlara çıktıkça demir gergilerin azaldığı, çoğunlukla ahşap sövelerle çerçeveslenen pencerelerin kullanıldığı görülmektedir. Ancak benzer özelliklere sahip olsalar da Osman Aktürk Evi pencerelerin formu ile, Soysallar Evi çatı katındaki pencere yoğunluğu ve yuvarlak havalandırma penceresi ile, Şahbenderoğlu Konağı ise birinci kattaki pencerelerin üzerindeki kalem işleri ile farklılaşmaktadır.

Tablo 9. Pencereler (Yazarlar tarafından hazırlanmıştır).

	PENCERE (Doğu Cephe)			
	ZEMİN (3-K) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	1.KAT (3-2-3) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer		
	PENCERE (Kuzey Cephe)			
	BODRUM (1-1-K-1-1) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	ZEMİN (3-K-3) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	1.KAT (3-1-K-1-3) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	
	PENCERE (Doğu Cephe)			
	ZEMİN (*1-1-1*-K-2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	1.KAT (*1-1-1*-1-K-1-2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	 PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	 PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer
	PENCERE (Kuzey Cephe)			
	BODRUM (1-K-1) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	ZEMİN (3-K-3-2-K) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	1.KAT (2-2-2-2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	ÇATI (1-2-2-1) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer
	PENCERE (Kuzey Cephe)			
	ZEMİN (2-2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	1.KAT (3-2-2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	ÇATI (2) PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer	 PENCERE ☐ Çeyizli ☐ Kanatlı ☐ Düz ☐ Kemerli ☐ Ahşap ☐ Diğer

SONUÇ VE ÖNERİLER

Gümüşhane geleneksel konutlarında cephe biçimlenmesine etki eden biçimsel durumlar ve elemanlar; yüksek eğimli beşik çatılar, çatı katı olarak tanımlanan mekandaki çatı mahyasının aksi yönünde yerleştirilen frandol, çatı penceresi, üçgen alınlık ve dairesel formulu havalandırma penceresi, eğimli ve ahşap kaplamalı çatı saçakları, zemin katta daha

küçük üst katlarda büyüyen ahşap pervazlı, demir gergili ahşap pencereler, kat geçişlerinde ve cephenin köşelerinde yer alan ahşap silmeler, simetrik cephe düzeni, yoğunluklu olarak orta sofalı çıkması ve çıkmayı taşıyan ahşap kolonlu giriş mekanlarıdır. Ayrıca bu konutlarda ön cephe vadiye ve manzaraya yönelmiş, ön ve arka cephe aksında girişler tanımlanmış, arka cephede yer alan giriş yapının bulunduğu arazi eğimi sebebiyle zemin kattan değil genellikle birinci kat bağlantısı için vardır.

Konutların genel özelliklerine ait sonuçlar;

- İncelenen konutların çoğunluğu özgün işlevini devam ettirmekte ve aktif kullanımdadır. Konutlar cephe ve kütle bazında özgünlüklerini koruma noktasında tam anlamıyla başarılı çıktılar sunmamaktadır. Bu duruma neden olan etmenler ise; yapılan ekler, özgün dokusuna zarar veren değişimler, düzenli yapılmayan bakım ve onarımlar, mevcut durumda kullanılan konutlarda ihtiyaç neticesinde yapılan ek bölümlerdir.
- Kat sayısına bakıldığında incelenen konutların çoğunlukla iki kat ve çatı katından oluşan yapılar olduğu görülmüştür. Çatı katı kullanımı Soysallar Evi ve Şahbenderoğlu Konağı'nda vardır. Gümüşhane'deki yer alan geleneksel konutlarda iki farklı kat kullanımı görülmektedir. Bunlardan ilki her kattı ayrı ailenin kullandığı, diğeri ise konutun bütün katlarının tek bir aile tarafından kullanıldığı konutlardır. İncelenen konutlar kullanan ailenin soy ismi ile adlandırılmasından da anlaşılacağı üzere tek bir aile kullanımına göre yapılmışlardır.
- Bağlarbaşı Mahallesi'ndeki konutlar Harsit Çayı ve dağ arasındaki vadi yerleşiminde, eğimin düşük olduğu bir yerleşim bölgesinde yer almaktadır. Kent merkezinde sıradağlar ve Harsit Çayı arasında kalan alan boyunca lineer bir yerleşim vardır. Ayrık, bahçe içerisine konumlanmış olan incelenen konutlarda çoğunlukla ana cephenin ve konut yöneliminin kuzey yönünde olduğu görülmektedir. Parsel içerisindeki konumlanışları ise yakınında sokak varsa sokağa dayalı ya da sınır olacak şekilde, geçen ana bir ulaşım aksı yoksa bahçe içerisindedir.

Konutların cephe özelliklerine ait sonuçlar;

- Konutlarda girişlerin cephe ortasından ve merkezi olduğu görülmüştür. Düz girişe sahip olan konutların girişleri sokak kotlu ve cephe ortasındandır. Yüksek kotlu girişe sahip olan konutlar ise nişli, düz ya da sahanlıklı giriş düzeni olmak üzere farklılaşmaktadır.
- Geleneksel Gümüşhane konutlarında açık çıkma sıkça görülen bir çıkma tipi olmasa da incelenen alandaki konutlardan olan Osman Aktürk Evi'nde birinci ve ikinci katta, A. Erkan Kocatürk Evi'nde ise birinci katta açık çıkma mevcuttur. İncelenen konutlarda orta sofa çıkmalı olan konutların merkezi tek çıkmaya sahip olduğu görülmüştür.
- Kapı ve pencerelerin çift kanatlı, ahşap sövelerinin dikdörtgen alınla tamamlandığı görülmüştür. Ana giriş kapılarının çoğunlukla çift kanatlı, pencereli, dikdörtgen formlu, ahşap ve tablalıdır. Pencereler ise çoğunlukla ahşap, demir gergili, çift kanatlı, dikdörtgen formlu, ahşap sövelidir. Zemin kat ve üst katlar arasında cephedeki pencere düzeninde farklılıklar görülmüştür. Üst katlara doğru pencere boyut ve sayısı artmış, demir gerji kullanımı azalmıştır. Pencerelerin üçlü ya da ikili olarak cephe düzeninde yer aldığı görülmüştür. Yuvarlak formlu, çatı katında kullanılan havalandırma penceresine yalnızca Soysallar Evi'nde rastlanılmıştır.

Çalışma kapsamında incelenen her yapı kendine özgü mekânsal kurguya ve farklı cephe karakterlerine sahiptir. Bu konutların mahalle içerisindeki birbirinden kopuk dağılımı konutlara bütüncül bakışı zorlaştırmaktadır. Muammer Kutlutan ve Osman Aktürk Evi aynı sokak aksında ve birbirine yakın konutlar olsa da incelenen diğer konutlar mahalle sınırları içerisinde farklı ve birbirinden uzak yerlerde, ayrık konumlanmışlardır. İncelenen konutlardan günümüzde aktif olarak kullanılan konut sayısının gün geçtikçe azalması,

bakım ve onarımlarının düzenli yapılmıyor oluşu bu konutların kent içerisindeki varlıklarını devam ettirebilme noktasında risk teşkil etmektedir. Yapıların turizm işletmesi olarak kullanılması adına restore edilerek kullanıma açılması bölgeye dair yapılan çalışmaların çoğunda akla gelen ilk öneridir. Ancak özellikle incelenen mahalle de başta olmak üzere günümüze Gümüşhane geleneksel konutları olarak gelebilmiş bu yapılar Cumhuriyetin kurulmasından sonra bölgede yaşayan zengin ailelerin ikame ettikleri evlerdir. Her ne kadar çoğu şu an bu evlerde konaklamıyor, bu şehirde yaşamıyor olsa da bu konakların özgün kullanımını göz ardı edilmemelidir. Çünkü bir şekilde yeniden işlevlendirilen, yapının mevcut durumu, mekânsal özellikleri analiz edilmeden yapının sırf kullanıma açılması adına yapılan uygun olmayan programlamalar, onarım ve bakım adı altında yapılan pek çok işlem yapıya zarar vermektense, onun özgünlüğünü zedelemekten başka bir işe yararamamaktadır. Öncelikle ilin tamamını kapsayan mimari çözümlerinin detaylı ve doğru bilgiler içerecek şekilde yapılması gerekmektedir. Buna bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar mevcut koşullar gözetilerek, yapının ve kullanıcının ihtiyaçlarına uygun olacak şekilde, estetik ve tarihi değerlerine saygılı bir çözüme kavuşturulmalıdır. Gümüşhane’de bulunan geleneksel konutların çoğu göçün etkisiyle terk edilmiş, bakımsızlık sebebiyle atıl halde kalmışlardır. Benzeri durumların oluşmaması, hasar alan yapıların yıkıma kadar gitmeden kurtarılabilmesi için mahallenin genelini bütünsel olarak anlamaya yarayacağı düşünülen bu çalışmanın il genelinde yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Alkan, N. (2010). Avrupalı Seyyahların Tasvirlerinde Gümüşhane ve Çevresi. *History Studies*, 2/1, 82-97.
- Çalık, İ., & Ödemiş, M. (2018). Gümüşhane İlinin Somut Olmayan Kültürel Miras Değerlerinin Sürdürülebilir Turizm Çerçevesinde İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*. VIII/2, 233-249.
- Çiğdem, S., (2008). Gümüşhane Bölgesinin Tarih ve Arkeoloji Araştırmaları, T.C. Gümüşhane Valiliği Yayınları-6, Erzurum.
- Çolak, A., (1997). Gümüşhane Kenti Geleneksel Konutlarının Analizi Üzerine Bir Pilot Çalışma, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü , Trabzon.
- GKE, (2016). Gümüşhane İli Kültür Envanteri, Gümüşhane Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Argun, F. (ed.), ISBN: 978-975-17-3867-7, Ankara. s. 448.
- Gümüşhane Valiliği (1999) Cumhuriyetin 75. Yılında Gümüşhane, Gümüşhane Valiliği Yayınları Ankara, ISBN:957-585-059-7.
- Işık, A. (2017). Gümüşhane’de Hüseyin Soysal Evi Restorasyon Projesi ,Maltepe Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Karpuz, H., (1991). Gümüşhane Evlerinin Mimari Özellikleri, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane. Karaaslan, N. Ü. (ed.), Ünal Ofset Yayıncılık, Ankara, s. 154-184.
- Karabulut, N. 2011. Siyah- Beyaz Gümüşhane Foto-Şehrengiz. Gümüşhane Valiliği Yayınları:12, ISBN: 978-605-359-539-7
- Kutlutan, R., (1991). Geçmişten Bugüne Gümüşhane ve Geleceğe Ait Düşünceler, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane. Karaaslan, N. Ü. (ed.), Ünal Ofset Yayıncılık, Ankara, s. 55-57.
- Kutlutan, A.R., (1998). Mimarlıkta Çevreye Yabancılaşma ve Gümüşhane Örneği, Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Bölümü, İstanbul.
- San, S.Ö., (1991). Gümüşhane Müstakil Sancağı’ndaki Mahalleler Aileler ve Efsaneler, Hikayeler, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane. Karaaslan, N. Ü. (ed.), Ünal Ofset Yayıncılık, Ankara, s. 119-125.
- Şenel, V., (2002). Gümüşhane Evleri, Gümüşhane Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yayınları, ISBN 975-97223-1-3, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Tuncel, M., (1991). Türkiye’de Yer Değiştiren Şehirler ve Gümüşhane Örneği, Geçmişte ve Günümüzde Gümüşhane. Karaaslan, N. Ü. (ed.), Ünal Ofset Yayıncılık, Ankara, 29-33.